

Zlata pri pisalni mizi

Ko se danes spominjam Zlatinih začetkov v Narodni in univerzitetni knjižnici, vidim pred seboj visoko dekle, črnih, kratko pristrizanih las, velikih zvedavih oči in širokega nasmeha. Takrat si seveda nisem predstavljala, da si bova sedeli nasproti skoraj dvajset let, da bova šli skupaj skozi vihre abecednega imenskega kataloga, predvsem pa ne, da se bo najino sodelovanje in prijateljevanje končalo tako zgodaj in na tako krut način.

Diplomirala je jeseni 1982 na takratni Pedagoški akademiji v Ljubljani, smer knjižničarstvo. Svojega prvega delovnega mesta na Zavodu za raziskave materiala in konstrukcij v Ljubljani, kjer je v času nadomeščanja z navdušenjem in zavzetostjo opravljala vsa knjižničarska dela, se je vedno z veseljem spominjala. S takratnimi kolegicami se je zelo rada srečevala tudi kasneje in skupaj z njimi se ji je porodila marsikatera misel, ki jo je uporabila pri svojem delu. Na svoje začetke v knjižničarstvu je bila zelo ponosna in trdno prepričana, da bi vsak knjižničar moral začeti v manjši knjižnici in biti vsaj do opravljenega strokovnega izpita »deklica za vse«, kajti le tako knjižničar dodobra spozna vsa knjižničarska opravila in postopke v obdelavi, s temi spoznanji pa potem lažje predvidi tudi posledice tistih sprememb, ki bi jih želeli na hitro vpeljati.

Leto dni kasneje, po že opravljenem strokovnem izpitu za višjega knjižničarja, se je zaposlila v Narodni in univerzitetni knjižnici, kjer je ostala vse do svoje prezgodnje smrti. Opravljala je dela in naloge katalogizatorja in urednika katalogov v Abecednem imenskem katalogu. To so bili še časi klasične obdelave gradiva, ko so po tipkah pisalnih strojev udarjali vsaj trije katalogizatorji hkrati, vodili smo listkovne kataloge in signaturno knjigo. Do tistega časa smo imeli zaposlenega samo enega urednika katalogov, še pred njenim prihodom pa smo želeli monotono delo urednika malo popestriti, kar smo dosegli tako, da smo delo urednika in delo enega katalogizatorja združili in potem razdelili vsakemu nekaj. Taka delitev dela je veljala nekaj let. Prva večja naloga, s katero sta se poleg rednega dela morali spopasti obe urednici katalogov, je bila preureditev javnega kataloga. Do takrat je bil javni katalog urejen po pravilih za razvrščanje, kot jih je predvideval pravilnik za katalogizacijo iz leta 1967 v vseh svojih členih. Zaradi vedno večjega števila katalogiziranega gradiva in tako tudi vedno večjega števila listkov v javnem katalogu, vedno večjega števila uporabnikov, ki so pri iskanju v katalogu potrebovali knjižničarjevo pomoč, sta obe urednici proučili domačo in tujo strokovno literaturo o razvrščanju v katalog in prišli do zaključka, da bo opustitev enega člena pravilnika za katalogizacijo uporabniku olajšala samosto-

jno iskanje željenega gradiva v katalogu. Lotili sta se dela, ki je trajalo nekaj mesecev, in se z utemeljenimi argumenti ubranili kritik starejših knjižničarjev. Istočasno sta opravili temeljito in prepotrebno redakcijo kataloga in odkrili marsikatero katalogizatorjevo napako. Napake pa je odkrivala potem tudi še kasneje, ko smo pripravljali retrospektivno konverzijo listkovnih katalogov, pa pri pripravi Slovenske bibliografije na CD-ROM-u.

V letih, ki so sledila, se je zaradi kadrovskih sprememb v oddelku začela posvečati izključno samo katalogizaciji knjižničnega gradiva. Koliko kataložnih listkov je prišlo izpod njenega pisalnega stroja! Še danes v matičnem katalogu prepoznavam velike in okrogle črke izredno močne črne barve njenega pisalnega stroja na kataložnih listkih z njenim podpisom. Kako smo se naslednjega jutra skupaj smejali že čisto okroglim listkom, ki smo jih tik pred koncem delovnega dne pozabili vzeti iz stroja! Kako smo bili ponosni na to, da smo pri popravljanju uspeli ponovno ujeti s korekturnim lakom »prelakirano« črko! Bili so to tudi časi izida Pravilnika in priročnika za izdelavo abecednih katalogov, časi, ko smo ga skupaj spoznavali in se prebijali skozi težak strokovni jezik ter ga začeli počasi vzljubljeni in uporabljati. Potem ni bilo več težko ob katalogizacijskih problemih vzeti v roke »Verono« in pogledati vanjo, dostikrat tudi z Zlatino vzpodbudo.

Njena priljubljena tema pri obdelavi pa je vedno bolj postajalo neknjižno gradivo in to svojo ljubezen je negovala čisto do konca. Obdelava neknjižnega gradiva je bila tema njene diplomske naloge, saj se je takoj, ko je bilo to mogoče, kljub družini in majhnima otrokoma, odločila nadaljevati študij bibliotekarstva na drugi stopnji v okviru Oddelka za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti, ki ga je uspešno zaključila leta 1990. Bila je med prvimi, ki so opravili diferencialni strokovni izpit med nazivoma za višjega knjižničarja in bibliotekarja. Kasneje se je kot logično nadaljevanje kariere odločila še za magistrski študij bibliotekarstva za Filozofski fakulteti in brez dvoma bi ji ga tudi uspelo končati, če ji tega ne bi preprečila bolezen.

V svojem strokovnem razvoju se ni mogla izogniti vsesplošni »obsednosti« od računalnika. Vendar se je vanj spustila s preišljenostjo in razumom. Za potrebe računalniške izposoje gradiva je bila kot katalogizatorica vključena v retrospektivni vnos bibliografskih opisov. Ker so kolegi, priložnostni katalogizatorji, ob tem delu večkrat naleteli na katalogizacijske probleme, so se vedno obrnili na Zlato, ki je problematiko strokovno razložila in rešila marsikateri trdi oreh. S tem pa se je razvijala tudi njega pedagoška sposobnost podajanja snovi. COMARC je bil takrat še v povojih, spoznavala se je z njegovo strukturo in njegovim razvojem, spogledovala se je z UNIMARC-om.

Prava prelomnica v njenem življenju in strokovnem izpopolnjevanju pa je bila prav gotovo tromesečna štipendija Soros Foundation oz. Zavoda za odprto družbo iz Budimpešte. Bila je med prvimi bibliotekarji iz vzhodne in srednje Evrope, ki

jim je razvezan Sorosov mošnjiček omogočil izobraževanje v Kongresni knjižnici v Washingtonu. V naslednjih letih je bilo njeno sodelovanje z Zavodom za odprto družbo zelo zgledno in uspešno, saj ji je le-ta omogočil, da se je udeležila marsikatero mednarodne konference, ona pa je to vračala s strokovnimi prispevki in delom v strokovnih komisijah. Na svoje bivanje v Kongresni knjižnici se je zelo temeljito pripravila in izdelala pravi načrt, saj je ravno s svojo izredno dobro prijavo vzbudila zanimanje kolegov iz Kongresne knjižnice, ki je sama pripravila končni izbor Sorosovih štipendistov. Po začetni predstavitvi Kongresne knjižnice je svoje teoretsko poznavanje AACR2 preizkusila v praksi in se poglobljala v katalogizacijske probleme vseh vrst knjižničnega gradiva, zlasti tistega gradiva, katerega obdelava pri nas še ni stekla v polni moči. Naučila se je uporabljati njihov sistem, se bolje seznanila z USMARC-om, ga primerjala z UNIMARC-om in seveda našim COMARC-om. Sestala se je tudi s strokovnjaki za UNIMARC, nekatere dileme so po teh pogovorih in vsakdanjem delu postale jasnejše. V Kongresni knjižnici se je seznanila tudi njihovo normativno datoteko, o kateri smo mi takrat le sanjali. Verjetno so se ji že takrat porodili prvi zametki naše normative, ki smo jo začeli skupaj z IZUM-om razvijati nekaj let kasneje. Srečala je zanimive ljudi in navezala stike s tujimi strokovnjaki, zlasti s strokovnjaki s področja katalogizacije. Zaradi svojega širokega in poglobljenega poznavanja katalogizacije, predvsem pa katalogizacijskih pravilnikov in mednarodnih razvojnih teženj na tem področju, je postala poznana tudi ona. S svojimi pronicljivimi predlogi se je kmalu vključila v različne delovne komisije v mednarodnem prostoru.

Eden izmed stranskih, pa vendarle skrbno načrtovanih produktov retrospektivne konverzije NUK-ovega kataloga za obdobje 1774-1947 je prispevek Slovenije v skupni katalog HPB (Hand Press Books). To je projekt Konzorcija evropskih znanstvenih knjižnic (CERL - Consortium of European Research Libraries), katerega glavna cilja sta:

- »raziskovalcem in znanstvenikom ponuditi dostop do podatkov za to gradivo na enem mestu in s podatki o lokaciji posameznih izvodov (funkcija centralnega kataloga),
- članicam omogočiti prevzemanje zapisov v svoje lokalne kataloge in s tem zmanjšati stroške obdelave.«

Zlata je sodelovala v izvršnem odboru in svetovalni delovni skupini CERL, Slovenija pa je v to bazo prispevala skupno preko 19.000 zapisov po ISBD(A) v formatu UNIMARC.

Začetek devetdesetih je bil čas hitrih in stresnih sprememb. V svetu so se na strokovnem področju pojavljale nove predelane in popravljene izdaje ISBD-jev, ki so prinesle kup novosti in predelav, razvijali so se formati za bibliografski opis. Tudi pri nas so knjižnice naglo prehajale na računalniško obdelavo, kar je zaht-

evalo od knjižničarja dodatna znanja in prilagajanja novemu orodju, razvoj COBISS-a je razkril neenakosti v obdelavi gradiv, tako da je kvaliteta vzajemne baze postajala vedno bolj vprašljiva. Na jesenskem letnem posvetovanju Zveze bibliotekarskih društev leta 1992 je bila postavljena zahteva po redaktorju vzajemnega kataloga. Nalogo za odprtje takega delovnega mesta je prevzela Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in jo zagotovila v naslednjem letu.

Rada verjamem, da smo si vsi knjižničarji takrat na megleni Rogli oddahnili ob sprejetju tega sklepa in da smo si funkcijo redaktorja vzajemnega kataloga predstavljali vsak po svoje. Toda Zlata, ki je ob vseh namigih slutila, da bo prav ona tista, ki bo prevzela to nalogo, se je nanjo dobro pripravila, kot se je dobro pripravljala na vse velike in majhne zadolžitve. Na svojem delovnem mestu katalogizatorja, ob svojem poznavanju različnih katalogizacijskih pravilnikov in teženj v razvoju na mednarodnem nivoju, katerega del je postajala, je prav dobro vedela, kaj je tisto, kar nam manjka. Pripravila je dokument s seznamom nalog in opravil, ki bi jih moral po njeni presoji opravljati prav redaktor vzajemnega kataloga. Danes žal tega dokumenta ni več mogoče najti, njegove sledi ostajajo razvidne v letnih poročilih.

»Temeljna naloga redaktorja vzajemnega kataloga je usklajevanje obdelave vseh vrst gradiva v sistemu vzajemne katalogizacije in skrb za ohranjanje MARC strukture, primerne za izmenjavo podatkov. Usklajevanje poteka na dveh osnovnih področjih:

- upoštevanje enotnih pravil za obdelavo gradiva kot so mednarodni standardi, PPIAK, pravila za vsebinsko obdelavo,
- usklajenost vnosa v COMARC in razvoja formata COMARC na podlagi UNIMARC-a ter njegovih sprememb in novosti.«

Pri oblikovanju poklicne slike redaktorja, redaktorice vzajemnega kataloga je s kolegicama mag. Jelko Gazvoda in dr. Majo Žumer zapisala, da redaktor:

- »spremlja mednarodne bibliografske standarde in presoja njihovo relevantnost za nacionalne bibliografske standarde;
- uvaja nove nacionalne bibliografske standarde ob upoštevanju mednarodnih;
- poskrbi za ustrezna navodila in računalniško programsko podporo;
- usklajuje bibliografske standarde med različnimi knjižnicami;
- razvija vzorčne zapise za nova gradiva in skrbi za njihovo uvajanje v knjižnicah;
- analizira kakovost bibliografskih zapisov z vidika njihove skladnosti s sprejetimi standardi in sicer na izbranih vzorcih zapisov;
- analizira vzroke za sistematične napake v bibliografskih zapisih;
- skrbi za odpravljanje napak v bibliografskih zapisih oz. za ustrezno dopolnjevanje standardov;

- oblikuje programe izobraževanja oz. usposabljanja s pripadajočimi učnimi gradivi za izdelavo in izpopolnjevanje bibliografskih zapisov;
- posvetuje se s sodelavci in vodji oddelkov v svoji organizaciji o strokovnih vprašanjih glede bibliografskih zapisov in standardov;
- pogaja se z računalniškim servisom glede razvoja, prilagajanja in preizkušanja programske opreme za oblikovanje, shranjevanje in analizo bibliografskih zapisov;
- posvetuje se, prepriča in nadzira specialiste za obdelavo in vnos bibliografskih zapisov v različnih knjižnicah;
- in izobražuje oz. usposablja delavce knjižnic za delo na bibliografskih zapisih.«

Ob tem je veliko in uspešno sodelovala z IZUM-om v njihovih delovnih skupinah in strokovnjaki v NUK-u. Zlasti neposredno in vzorno pa je bilo njeno sodelovanje s knjižničarji po Sloveniji, ki so želeli pridobiti licenco za aktivno delo v COBISS-u. S sokoljimi očmi je odkrivala naše napake in nas nanje vestno opozarjala, z namenom, da nas kar najbolj usposobi za samostojno in suvereno delo, predvsem pa, da se s tem dvigne kvaliteta vzajemnega kataloga, čeprav sama napak v COBIB-u ni popravljala.

Bodočim aktivnim članom COBISS je redno pošiljala navodila za vnos, jih sproti dopolnjevala z novostmi ali novimi odkritji. Občasna navodila so dobivale vse knjižnice. Neposredno je odgovarjala na pisna, telefonska in elektronska vprašanja v zvezi s katalogizacijo, včasih opravila tudi kakšen osebni obisk. Vseposod so jo radi sprejeli in zavzeto poslušali, saj je znala svoje poglede predstaviti jasno in enostavno.

Tako so jo rade poslušale tudi generacije knjižničarjev, ki so obiskovali naše tečaje za strokovno obdelavo knjižničnih gradiv, kot tudi tisti, ki so se udeležili priprav na strokovne izpite, dokler smo priprave še imeli. Vsako leto je sodelovala pri načrtovanju celotnega plana izobraževanja za področje obdelave, k posredovanju našega znanja drugim pa je vzpodbujala tudi vse nas in če smo pri tem potrebovali pomoč ali nasvet, smo ga bili vedno deležni. Za svojo so jo imeli tudi študentje bibliotekarstva na Filozofski fakulteti, kjer je vrsto let vodila vaje iz katalogizacije.

Prav dobro se spominjam njenega prvega tečaja za neknjižno gradivo, ki ga je organizirala Matična služba za šolske knjižničarke v osnovni šoli Vič. Kasneje je bilo v sodelovanju s področnimi bibliotekarskimi društvi organiziranih še več takih predavanj, tudi na druge teme. Že na prvem predavanju se je pokazala njena sposobnost prenašanja svojega bogatega znanja in izkušenj na druge in ta sposobnost se je z leti samo še stopnjevala. Brez konca je seznam predavanj in tečajev, ki jih je uspešno vodila skozi desetletje.

Kot je bilo v tem sestavku že večkrat omenjeno in je zlasti prepričljivo predstavljeno v poklicni sliki redaktorja vzajemnega kataloga, je s tem delom zelo tesno povezano tudi sledenje razvoju mednarodnih standardov za obdelavo. Redno je spremljala dogajanje na tem področju, sodelovala tudi v delovnih skupinah Sekcije za katalogizacijo pri IFLI in ZBDS, predvsem pa skrbela, da smo v Sloveniji kar najhitreje dobili tudi slovenske prevode standardov za bibliografske opise. Bila je njihova urednica, zato je tudi terminologija slovenskih standardov usklajena in izbrana z občutkom, pripravljala je slovenske primere za izvirne izdaje in slovenske prevode. Poskrbela pa ni samo za prevod standardov, na njeno pobudo smo prevajali še drugo strokovno literaturo, pa tudi sama je prispevala svoj delež s prevodi Funkcionalnih zahtev za bibliografske zapise, Uvoda v Unimarc in Priročnika za Unimarc – format za bibliografske podatke.

Eden izmed projektov, ki jih je začela, je tudi Slovenski pravilnik za katalogizacijo. Kljub prevodu Razlag strokovnih izrazov in stvarnih kazal iz PPIAK, katerega pobudnica in urednica je bila, smo vrsto let ugotavljali, da je PPIAK postal »neustrezen iz več razlogov:

- zaradi izida popravljenih izdaj ISBD-jev je delno zastarel;
- pravila se nanašajo večinoma samo na obdelavo tiskanih monografskih publikacij, delež drugega gradiva v knjižnicah se veča;
- v Sloveniji smo ves čas upoštevali tudi slovenski pravilnik za katalogizacijo (Abecedni imenski katalog iz l. 1967);
- ni preveden v slovenščino.«

Začetki segajo v leto 1997, ko je ekspertna skupina, katere članica je bila tudi Zlata, pripravila izhodišča za PREKAT, ki ni čisto pravi pravilnik, le priročnik za enostavno uporabo katalogizacijskih pravil. Trdo delo s številnimi sodelavci je obrodilo sadove konec leta 2000 s prvo in v začetku leta 2001 s 1. popravljenjo izdajo. Žal zaradi bolezni Zlata ni mogla več preveriti njegove uporabnosti v praksi, kot ni mogla preveriti uporabnosti ZNAČKE : priročnika za določanje značnic pri katalogizaciji, temeljnega priročnika za normativne podatke.

Komisijo za katalogizacijo pri ZBDS je Zlata vodila od leta 1999 dalje. V mandatsnem obdobju 1999-2001 je imela komisija kar 13 sestankov. V tem času je komisija največ pozornosti posvečala obravnavi gradiva za omenjena priročnika, sodelovala pa tudi z Odborom za katalogizacijo pri IFLI in zanj pripravila pripombe na gradivo o usklajevanju ISBD(M) s Funkcionalnimi zahtevami za bibliografske zapise in na osnutek ISBD(CR), ki naj bi nadomestil ISBD(S). Na sestanku komisije 11. decembra 2001 je bila Zlata ponovno imenovana za predsednico.

Njena delovna vnaema je bila brez meja. Še z bolniške postelje je ravno v zvezi s slovenskim pravilnikom za katalogizacijo načrtovala:

- »pregled dogajanja na tem področju v državah, ki so uporabljale oz. še uporabljajo PPIAK (npr. Hrvaška), pa tudi v drugih evropskih državah (npr. Nemčija, kjer poteka revizija RAK);
- pregled strokovnih trendov na mednarodnem nivoju (IFLA);
- revizije mednarodnih dokumentov s področja katalogizacije: ISBD, Oblika in struktura korporativnih značnic, Smernice za normativne in napotilne vpise itn.;
- novi dokumenti (Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise);
- pripravo konceptualnih izhodišč za nov slovenski pravilnik, v katerem bodo upoštevani ti sodobni trendi;

Posebno pozornost bo pri tem treba posvetiti naslednjim področjem:

- določanje avtorstva
- koncept glavnih/dodatnih vpisov ali nevtralnih iskalnih elementov
- povezovanje del in njihovih izraznih oblik s sorodnimi deli (predelave, nadaljevanja itn.).«

Za konec pa še zgodbica iz konca osemdesetih: ob brskanju med knjigami v takratnem Indoku za knjižničarstvo je Zlata našla drobno knjižico, ki je med nami sprožila nekaj prijetne vznemirjenosti, veliko smeha, pa tudi nekaj zmigovanja z glavo. Ker smo prevod knjižice pripravili le v nekaj izvodih za interno uporabo, si pogledajmo, kaj je Zlata zapisala v njen uvod, na koncu pa se lahko zamislimo ali/in koliko smo v naslednjih trinajstih letih sledili njeni spodbudi, vsekakor pa lahko ta Zlatina vzpodbuda velja ne samo za njene sodelavce v Narodni in univerzitetni knjižnici, pač za vse slovenske knjižničarje.

»Med strokovnimi publikacijami, ki jih je Narodna in univerzitetna knjižnica dobila v dar od frankfurtske knjižnice, je tudi razigrano ilustrirana knjižica, ki v Bibliotekarskem raziskovalnem centru stoji na polici z oznako Knjižničarstvo – splošno. Radovednost nas je gnala, da smo pogledali, kaj je v njej tako pomembnega, da si zasluži mesto med referenčnimi publikacijami, in odkrili ... V navidez trivialni zgodbi o lepi knjižničarki, ki jo ugrabijo razbojniki in zanjo zahtevajo odkupnino, se nam razkriva neprecenljiva vloga knjižničarskega dela pri prehodu iz barbarske v informacijsko družbo, dragocen pa je tudi sistematični prikaz posameznih elementov, značilnih za pisan mozaik knjižničarske dejavnosti:

- sistem financiranja knjižničarstva;
- notranjo organizacijo dejavnosti: sistem postavitve gradiva, način izposoje in uporaba referenčne literature;

- metodologijo dela z uporabnikom, temelječo na Ranganathanovih petih načelih;
- in ne nazadnje vrednotenje knjižničarskega dela in posebej ženske delovne sile v družbi.

Ob pomanjkanju bibliotekarske strokovne literature v slovenščini smo se v Abecednem imenskem katalogu odločili, da prispevamo svoj začetni delež k uveljavitvi bibliotekarske znanosti pri nas vsaj s prevodom tega dela. Upamo, da bomo s tem spodbudili delavce Narodne in univerzitetne knjižnice k poglobljenemu študiju strokovne literature in morda celo k ustvarjanju izvirnih strokovnih in znanstvenih del.«

Uporabljena literatura

- Letna poročila Bibliotekarskega raziskovalnega in razvojnega centra Narodne in univerzitetne knjižnice
- Mahy, M.: Ugrabljena knjižničarka. 1989 (za interno uporabo)

Alenka Kanič

*Vodja oddelka za formalno obdelavo,
Narodna in univerzitetna knjižnica*